

חזם' 13
אפריל | 2015

שיעור העונות
חישוב

מחצאים

מדד

דו"ח העונות
האלטרנטיבי

ומי

מדד העונות
הלב חמד'

LATET

ומי

מדד עוני רב ממדי - 2015

פתיחה

בדצמבר 2014 פרסמנו לראשונה מדד חדש, רב ממדי, להערכת שיעורי העוני במדינת ישראל. להבדיל מקו העוני הרשמי, המודד עוני אך ורק על בסיס הכנסה במשק הבית, המדד האלטרנטיבי נסמך על מידע עשיר אודות מידת המחסור של יחידים על פני חמישה ממדים החיוניים לקיום בסיסי בכבוד: דיור, השכלה, בריאות, ביטחון תזונתי והתמודדות עם יוקר המחייה.

השנה אנחנו מפרסמים בפעם השנייה את **המדד הרב ממדי ביחס לשיעורי העוני והמחסור לשנת 2015**. המדד פותח על ידי מכון ERI עבור ארגון לתת, על בסיס מתודולוגית ה-IDM¹ אשר גובשה על ידי צוות חוקרים בינלאומי תחת חסות מועצת המחקר האוסטרלית. **מדד זה מהווה ניסיון ראשון ליישם מתודולוגיה זו בהקשר של מדינה מפותחת**. יישום שכזה דרש התאמה של המתודולוגיה לקונטקסט של מדינה מפותחת, כמו גם פיתוח של כלים חדשים המתחשבים בהיבטים התרבותיים, החברתיים והנורמטיביים הייחודיים לחברה בישראל.

העיקרון המנחה בבסיס המדד הרב ממדי, הוא שעל מנת להעריך האם אדם נתון בעוני יש להידרש לשלוש שאלות יסוד:

1. מהם הצרכים החיוניים הנדרשים על מנת להתקיים בכבוד במדינת ישראל?
2. כיצד יש למדוד את מידת המחסור של אדם יחיד ביחס לצרכים אלו?
3. החל מאיזו מידת מחסור יש להגדיר אדם כנתון בעוני?

שאלות אלו נתונות לדיון ציבורי ערכי ומהותי. בהתאם לכך, הנחות המוצא הנורמטיביות בהן השתמשנו הן שקופות ובנויות באופן המאפשר דיון ציבורי השתתפותי ומכליל על חקפותן.

המדד של 2015 כולל מספר שיפורים מתודולוגיים ביחס למדד הקודם: ראשית, ערכנו סקר תיקוף בקרב אנשי סגל במוסדות אקדמיים בישראל, במסגרתו גילינו הסכמה כמעט גורפת עם ההנחות עליהן הסתמכנו ב-2014. בהתאם לסקר, ביצענו התאמות למשקולות בהן אנחנו משתמשים לקביעת מידת המחסור בממדים השונים והתאמנו את נוסחאות המדד לשיפוטם של משיבי הסקר. שנית, חידדנו וערכנו חלק מהאינדיקטורים מהם המדד מורכב, על בסיס סדרה של התייעצויות עם מומחים מובילים לחקר העוני.

זה המקום להודות מקרב לב לאותם מומחים, שהתגייסו לכך בהתנדבות: דניאל גוטליב, סמנכ"ל מחקר ותכנון ונתנאלה ברקלי-מוסד לביטוח לאומי; ד"ר דאוד ניהאיה - מומחית לבריאות הציבור ואי שוויון בבריאות - אונ' בן גוריון; ד"ר מילכה דונחין-ביה"ס לבריאות הציבור, האוניברסיטה העברית והדסה; פרופ' מנחם מוניקנדס-חוקר עוני בבית הספר לעבודה סוציאלית, אונ' בן גוריון; פרופ' מיכל קרומר נבו-ראש המרכז הישראלי למחקר איכותני של האדם והחברה באוניברסיטת בן-גוריון בנגב; עו"ד גיל גן-מור - מפתח תחום הזכות לדיור באגודה לזכויות האזרח; ח'אולה ריחאני-מנהלת העמותה להעצמה כלכלית לנשים; אורלי סטוצ'ינר-כהן-מנהלת תוכנית רווחה, ידירות טורנטו.

אנחנו מזמינים את הציבור לקחת חלק פעיל בתהליך ולחוות את דעתם על השיפוטם הערכיים עליהם מבוסס המדד באתר ארגון לתת:

WWW.LATET.ORG.IL

למדד הרב-ממדי שלושה יתרונות מרכזיים ביחס למדד העוני הרשמי:

אי-שרירותיות: במקום להתבסס על סף הכנסה הנקבע באופן שרירותי, המדד מתבסס על הנחות לגבי משמעות החיים בעוני הניתנות לדיון ולהצדקה בפורום ציבורי.

רגישות לפערים בתוך המשפחה: מכיוון שהמדד בוחן את מידת המחסור ברמת היחיד ולא במשק הבית, הוא יכול ללכוד פערים ברמת המחסור בין בני משפחה. אי לכך, המדד מהווה כלי חזק למדידת אי-שוויון מגדרי שיכול לנבוע, למשל, מפערי נגישות להשכלה ולתעסוקה בתוך המשפחה.

רב-ממדיות: המדד מתייחס לאופי הרב-ממדי של

תופעת העוני ובוחן מגוון תחומי חיים המרכיבים את רווחתו של אדם וקובעים את איכות חייו כמכלול.

מדד העוני הרב ממדי לא נועד להחליף את המדד הרשמי אלא להשלים אותו, ועל כן, השניים אינם עומדים בסתירה. ההבדלים בין שיעורי העוני המתקבלים בשני המדדים נובעים מהבדלים במושג העוני אותו הם מבקשים למדוד.

למדד של 2015 שיוצג בהמשך הפרק יש שני תוצרים עיקריים. הראשון, אומדן שיעורי המחסור בכל אחד מחמשת הממדים, והשני אומדן שיעור העוני הכולל על בסיס הגישה הרב-ממדית.

על פי תוצאות המדד הרב ממדי, 2,624,000 נפשות (31.9%), מתוכם 1,626,000 בגירים (30.2%) ו-998,000 ילדים (35.2%) חיים בעוני בישראל בשנת 2015.

מתודולוגיה

מבנה המדד

מדד העוני הרב-ממדי המוצג להלן בנוי משני מרכיבים:

- מדידת שיעורי המחסור בכל אחד מחמשת הממדים הנבחרים.
- מדידת שיעורי העוני על בסיס אינטגרציה של נתוני כל הממדים.

עבור כל אחד מהממדים, המדד מעניק לכל משיב ניקוד המייצג את מידת המחסור שלו ביחס לאותו ממד. ניקוד המחסור נע על סקלה של 1-5 בהתאם לסייוג הבא:

- 1 = מחסור חמור מאד
- 2 = מחסור חמור
- 3 = מחסור
- 4 = מחסור קל
- 5 = העדר מחסור

מדידת **שיעור המחסור הכולל בכל ממד** מתבצעת על ידי חישוב אחוז המשיבים הנמצאים **במחסור, מחסור חמור או מחסור חמור מאד** (ניקוד 1-3).

לבסוף, המדד מעניק לכל משיב ניקוד משולב הקובע האם הוא נמצא במצב של **עוני חמור, עוני או העדר עוני**. מדידת שיעור העוני מתבצעת על ידי חישוב אחוז המשיבים הנמצאים בכל אחת משלוש הקטגוריות הללו.

חישוב רמת המחסור בכל אחד מהממדים

1. בחירת אינדיקטורים

רמת המחסור בכל ממד נקבעת על ידי אינדיקטורים המשלבים שלושה היבטים עיקריים: מצבו הנוכחי של הפרט בהקשר של הממד, יכולתו לשפר את מצבו ומידת הפגיעות שלו. כך למשל, שני פרטים הנמצאים במצב דומה, אך נבדלים ברמת הפגיעות או ביכולתם לשפר את מצבם, ידורגו באופן שונה. האינדיקטורים הספציפיים נבחרו על בסיס התייעצויות עם מומחים ומדדים קיימים למדידת מחסור במדינת ה-OECD, שהותאמו לתנאים המיוחדים לחברה הישראלית.

2. אופן הניקוד

רמת המחסור בכל ממד מחושבת על בסיס נוסחה המשקללת את כל האינדיקטורים לכדי ניקוד מחסור הנע על סקלה של 1-5 כמפורט לעיל. הנוסחה נבחרה על בסיס הניקוד שהיא מעניקה לקשת המצבים האפשרית העשויה להתקבל בכל ממד כתוצאה מהשילובים האפשריים השונים בין האינדיקטורים. אמת המידה לתקפות הנוסחה הייתה ההלימה בין הניקוד שהיא מעניקה לכל מצב אפשרי לאופן בו מצב זה היה מוגדר על פי הנורמות המקובלות בחברה הישראלית. את מידת ההלימה לנורמות אלו בדרגנו באמצעות מחקר שאלונים אמפירי בקרב חברי סגל במוסדות אקדמיים בישראל (ראו פירוט תחת סעיף "סקר התיקוף").

3. משמעות הניקוד

ניקוד של **מחסור חמור מאד** (1) ניתן למקרים הקיצוניים ביותר של מחסור אבסולוטי שנמצאו במדגם, שמשמעו היא העדר נגישות לצרכים האנושיים הבסיסיים ביותר הקשורים לממד הרלבנטי. ניקוד של **מחסור חמור** (2) מתאר מצב בו אדם נמצא במחסור אבסולוטי ביחס לממד הרלבנטי. ניקוד של **מחסור** (3) מתאר מצב בו למרות שיש לאדם נגישות לצרכים הבסיסיים ביותר הקשורים לממד הרלבנטי, הוא נמצא **במחסור** משמעותי ביחס לאמות המידה הנורמטיביות לקיום בכבוד המקובלות בחברה הישראלית. ניקוד של **מחסור קל** (4) מתאר מצב בו אדם נמצא במחסור קל ביחס לאמות המידה הנורמטיביות לקיום בכבוד המקובלות בחברה הישראלית. ניקוד של **העדר מחסור** (5) ניתן במצב בו לא נתגלו אינדיקטורים למחסור ביחס לאמות המידה הנורמטיביות לקיום בכבוד המקובלות בחברה הישראלית.

לשם פשטות הצגת הנתונים, במדד המופיע בדו"ח זה איחדנו את **מחסור חמור מאד ומחסור חמור**, שתי הקטגוריות המבטאות מצב של מחסור אבסולוטי, תחת הכותרת **מחסור חמור**, ואת **מחסור קל והעדר מחסור** תחת הכותרת **העדר מחסור**. בהתאם, התוצאות תוצגנה בסולם של שלוש קטגוריות כלליות יותר:

מחסור חמור: מצב של מחסור אבסולוטי בממד.

מחסור: מצב של מחסור יחסי משמעותי בממד.

2. ראו פירוט והסבר בסעיף "ניקוד כולל" בהמשך.

העדר מחסור: מצב של העדר מחסור יחסי או אבסולוטי משמעותי בממד.

חישוב שיעור העוני

כאמור המדד קובע את מידת העוני של כל משיב בהתאם לשלוש קטגוריות: **עוני חמור, עוני והעדר עוני**. חישוב מידת העוני של כל יחיד התבצעה על ידי ספירת מספר הממדים בהם הוא נמצא במחסור ומספר הממדים בהם הוא נמצא במחסור חמור.

משקל מיוחד ניתן לשני ממדים מתוך החמישה: ביטחון תזונתי והתמודדות עם יוקר המחיה. הסיבה לכך היא שבממדים אלו מתודולוגית המדידה בה השתמשנו מעניקה ניקוד של מחסור רק למצבי מחסור קיצוניים במיוחד.

נוסחת החישוב מעניקה ניקוד של **עוני** לכל מי שנמצא **במחסור** בלפחות שלושה ממדים (כלומר, ברוב הממדים), וניקוד של **עוני חמור** לכל מי שנמצא במחסור בכל הממדים. למצבים של מחסור חמור הוענק משקל כפול ביחס למצבי מחסור. לכן, מספיק להימצא **במחסור חמור** בלפחות שני ממדים על מנת לקבל ניקוד של **עוני**, ובשלושה ממדים על מנת לקבל ניקוד של **עוני חמור**. לבסוף, על מנת לבטא את המשקל הגבוה של ממדי הביטחון התזונתי ויוקר המחיה, הענקנו למצבי **מחסור** בממדים אלו משקל כפול, ולמצבי **מחסור חמור** משקל גבוה פי אחד וחצי².

אודות המדגם

המדד מורכב ממדגם מייצג של האוכלוסייה הכללית בישראל, אשר כלל 500 משיבים³. האיסוף התבצע על ידי מכון רותם בראשות ד"ר אריה רותם, באמצעות שילוב של סקר אינטרנטי עבור האוכלוסייה היהודית וסקר טלפוני עבור האוכלוסייה הערבית.

הערות לגבי אופן איסוף המידע

- המדגם של האוכלוסייה הכללית התבצע באמצעות סקר טלפוני וסקר אינטרנטי. על כן, אנחנו מעריכים כי ייתכן וישנן הטיות דגימה שגרמו לספירת חסר של אנשים שאין להם גישה לאינטרנט, ועל כן ספירת חסר של שיעור העוני.
- במדגם האוכלוסייה הכללית לא נכללו תושבי מזרח ירושלים הערבים שאינם מחזיקים בתעודת זהות ישראלית ואזרחי ישראל מהפזורה הבדואית בדרום. להערכתנו, המשמעות היא כי ישנה הערכת חסר של שיעורי המחסור והעוני בקרב החברה הערבית.
- לא נאסף מידע מבני 18 ומטה. אי לכך, כל תוצאות המדד מתייחסות באופן ישיר אך ורק

לשיעורי מחסור ועוני בקרב בגירים. הערכת שיעורי העוני בקרב ילדים התבצעה באמצעות חישוב עקיף, כפי שיוסבר בהמשך.

- בבואנו להשוות את ממצאי המדד הרב-ממדי לממצאים המופיעים בדוחות העוני של הביטוח הלאומי, ובייחוד אלו המתייחסים אל תחולת העוני, יש לקחת בחשבון כי הדו"ח של הביטוח הלאומי מתבסס על מדגם רחב, מפולח ומקיף הרבה יותר לעומת אמצעי האיסוף שעמדו לרשותנו. להערכתנו, המגבלות היחסיות של מדד העוני הרב ממדי הנובעות מהיקף הדגימה, באו לידי ביטוי בשני אופנים עיקריים. ראשית, מידת מובהקות נמוכה יותר ומרווח טעות גדול יותר, בעיקר ביחס לתתי קבוצות בתוך המדגם (כמו, למשל, האוכלוסייה החרדית או הערבית). אי לכך, נציג כאן אך ורק תוצאות המתייחסות לאוכלוסייה הכללית מבלי לגזור מסקנות על ההבדלים בין תתי קבוצות בתוך האוכלוסייה. שנית, העוצמה הסטטיסטית של המדד נמוכה מזו של דו"ח העוני של הביטוח הלאומי ולכן אנו מניחים כי תוצאות המדד ישקפו ספירת חסר של מקרי המחסור והעוני אותם ביקשנו למדוד.

סקר התיקוף

מתודולוגיה

על מנת להעריך אמפירית כיצד יש להגדיר את כל אחד ממצבי הענייניים האפשריים במדד (מהערך מחסור ועד למחסור חמור) על פי הנורמות המקובלות בחברה הישראלית, ערכנו סקר בקרב חברי סגל במוסדות אקדמיים בישראל ממחלקות לכלכלה, עבודה סוציאלית, מדיניות ציבורית, משפטים, סוציולוגיה ופילוסופיה. על שאלות הסקר ענו 84 משיבים⁴.

המשיבים נתבקשו לדרג את מידת המחסור בה נתון פרט ביחס לשלל מצבי הענייניים האפשריים העשויים להתקבל משילובים שונים של האינדיקטורים המרכיבים כל מדד.

על בסיס התשובות, בדקנו עבור כל מצב עניינים מהו ניקוד המחסור הנמוך ביותר עבורו נמצאה הסכמה של לפחות 60% (מתוך הנחה שכל מי שסבור שמצב מסוים מציין מחסור חמור יסכים גם שהוא מבטא לפחות מצב של מחסור). ניקוד זה מציין את נקודת ההסכמה (על פי מודל הרוב) של המשיבים.

סקר התיקוף התייחס לכל מצבי העניינים האפשריים בכל הממדים מלבד יוצאי הדופן הבאים:

- לא נבדקו מקרי קיצון של מחסור אבסולוטי כדוגמת העדר קורת גג או תזונה מפחים ומשיירי מזון.
- לא בדקנו את ממד הביטחון התזונתי, מאחר שהערכות המחסור בממד זה חושבו על בסיס סקר מתוקף היטב שפותח על ידי משרד החקלאות האמריקאי ומשמש את המוסד לביטוח לאומי בישראל.
- בממד יוקר המחייה, מורכבות מצבי העניינים האפשריים לא אפשרה לנו להשתמש במתודולוגיה בה השתמשנו עבור שאר הממדים. במקום זאת, בדקנו את המידה בה המשיבים סבורים שכל אחד מהאינדיקטורים מהווה סימן מעיד למחסור בתחום הכספי.

4. טווח הטעות המרבי הינו +-10.7%, ברמת מובהקות של 95%.

3. עבור 500 משיבים, טווח הטעות המרבי הינו +4.38%, ברמת מובהקות של 95%. עבור 457 משיבים (עבורם חושב שיעור העוני וניקוד תחום יוקר המחיה) טווח הטעות המרבי הינו +4.58%, ברמת מובהקות של 95%.

בממד יוקר המחיה, התשובות מעידות על כך שניתן לחלק את 7 האינדיקטורים המרכיבים את הממד ל-3 קטגוריות:

עדות מתונה למחסור	עדות חזקה למחסור	עדות חזקה מאוד למחסור
בילויים בתשלום מחוץ לבית בשכיחות נמוכה מאוד	פיגור בתשלומי חשבונות	עיקול או חסימה של חשבון בנק
עבודה בהיקף גבוה מ-12 שעות ביום	פיגור בתשלומי חובות	ניתוק של חשמל או מים בגלל אי עמידה בתשלומים
	הימנעות משימוש באמצעי חימום/קירור מסיבות כלכליות	

השתמשנו בחלוקה זו על מנת לקבוע את המשקולות היחסיים של כל אינדיקטור בממד יוקר המחיה, כפי שיוסבר בפירוט בסעיף העוסק בממד זה.

תוצאות

באופן כללי, תוצאות סקר התיקוף דומות מאוד להנחות שעמדו ביסוד הממד של שנת 2014. בממד הבריאות המשיבים הסכימו עם כל ההנחות שבבסיס הממד בגרסתו הראשונה. בממד הדיור, היו שלושה מצבי עניינים לגביהם המשיבים החמירו יותר ביחס למידת המחסור:

מצב עניינים	מדד 2014	סקר התיקוף
צפיפות של עד ל-2 נפשות לחדר, ליקויים חמורים שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות, סיכון גבוה לאבד את מקום המגורים מסיבות כלכליות	מחסור	מחסור חמור
צפיפות של עד ל-2 נפשות לחדר, ליקויים חמורים שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות, אין סיכון גבוה לאבד את מקום המגורים מסיבות כלכליות	מחסור קל	מחסור
צפיפות של עד ל-2 נפשות לחדר, אין ליקויים חמורים שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות, סיכון גבוה לאבד את מקום המגורים מסיבות כלכליות	מחסור קל	מחסור

בממד ההשכלה היו חמישה מצבי עניינים לגביהם המשיבים הקלו יותר ביחס למידת המחסור:

מצב עניינים	מדד 2014	סקר התיקוף
פחות מ-12 שנות לימוד ללא יכולת לשפר מצב השכלתי	מחסור מאוד	מחסור חמור
פחות מ-12 שנות לימוד עם יכולת לשפר מצב השכלתי	מחסור חמור	מחסור
השכלה תיכונית מלאה ללא תעודת בגרות ללא יכולת לשפר מצב השכלתי	מחסור חמור	מחסור
השכלה תיכונית מלאה ללא תעודת בגרות עם יכולת לשפר מצב השכלתי	מחסור	מחסור קל
תעודת בגרות עם יכולת לשפר מצב השכלתי	מחסור קל	העדר מחסור

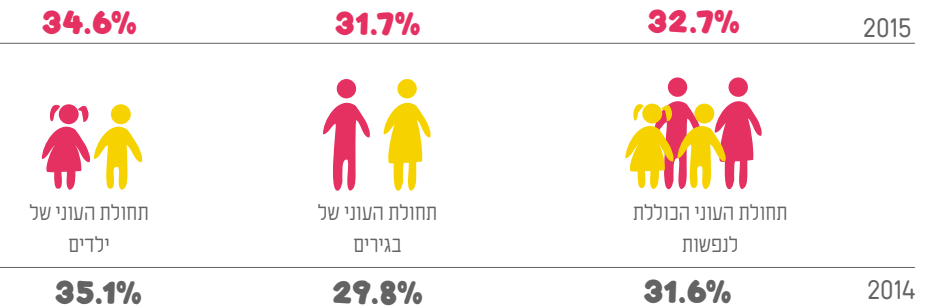
במקרים בהם המשיבים בסקר התיקוף הקלו יותר מאתנו ביחס למידת המחסור (ממד ההשכלה), אמצנו את שיפוטיהם. במקרים בהם המשיבים החמירו יותר מאתנו לא שינינו את נוסחאות חישוב המחסור, הן מסיבות של שמרנות מתודולוגית והן על מנת לשמר את יכולת ההשוואה למדד הקודם.

השוואה של תחולת העוני לנפשות: 2014-2015

על מנת להשוות בין ממצאי המדד לשנת 2014 לזה של שנת 2015, הפעלנו על המדגם של 2015

מתודולוגיה דומה לזו בה נעשה שימוש ב-2014⁵. להלן תוצאות השוואה:

תחולת העוני של בגירים

לא התגלו הבדלים מובהקים מבחינה סטטיסטית בין תחולת העוני לבגירים, ילדים ונפשות בין 2014 ל-2015

בהשוואה בין שיעורי המחסור בממדים השונים בין 2014 ל-2015 נתגלה הבדל מובהק רק בתחום ההשכלה. בתחום זה, שיעורי המחסור שנתגלו השנה היו גבוהים מאלו שנתגלו בשנה הקודמת. עם זאת, בשלב זה לא ניתן לקבוע האם ההבדל

נובע משינוי שחל באוכלוסייה או מעדכון הנחות העבודה בתחום זה. מכל מקום, אין להבדל זה השפעה משמעותית על חישוב שיעורי העוני הכוללים על פי נוסחת החישוב המשקללת.

5. יוצא דופן הוא ממד הביטחון התזונתי - מכיוון שהשתמשנו בשאלון שונה לחלוטין, לא ניתן להשתמש במתודולוגיה הישנה על מנת לחשב את שיעורי המחסור בממד זה.

דיור

הסבר מתודולוגי

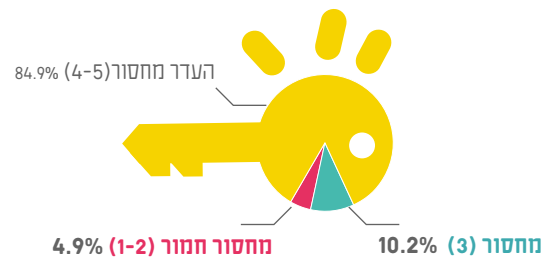
ניקוד הדיור לוקח בחשבון ארבעה אינדיקטורים עיקריים:

1. מצב בסיסי: האם יש לאדם קורת גג קבועה?
2. צפיפות: מספר הנפשות הממוצע לחדר בבית.
3. איכות: קיומם של ליקויים חמורים בבית שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות.
4. פגיעות: המידה בה אדם נמצא בסיכון לאבד את מקום מגוריו מסיבות כלכליות.

אומדן מידת המחסור בממד הדיור מתבצע באופן שונה עבור אלה שהם בעלי קורת גג ואלה שהם מחוסרי קורת גג קבועה. הנחת היסוד שלנו היא שכל מי שמחוסר קורת גג קבועה נתון במחסור כלשהו בתחום. בעל קורת גג קבועה, מאידך,

ממצאים

להלן שיעור הנמצאים בכל אחת משלוש רמות המחסור. (מספר משיבים=500)

סה"כ במחסור בממד הדיור 15.1%

יחשב כנתון במחסור אך ורק במידה ותנאי המחיה שלו נמוכים משמעותית מהנורמות המקובלות לדיור נאות בחברה הישראלית. עבור מחוסרי קורת גג קבועה, המדד מעניק ניקוד של 1 (מחסור חמור מאוד), 2 (מחסור חמור) או 3 (מחסור) על פי השכיחות בה הם נאלצו לישון ברחוב או בבית מחסה. עבור בעלי קורת גג קבועה, נוסחת החישוב פועלת באופן הבא: כל אדם מתחיל עם ניקוד בסיס של 5 (העדר מחסור) ובשלב הבא המדד מויד נקודות מניקוד הבסיס עבור מקרים קיצוניים של צפיפות, איכות דיור ירודה ופגיעות. המשמעות היא שהמדד יחשיב אדם כבעל מחסור בתחום הדיור אך ורק אם מתקיים אחד התנאים הבאים: 1. חוסר דיור. 2. מקרים קיצוניים של צפיפות, איכות דיור ירודה או פגיעות.

השכלה

הסבר מתודולוגי

ממד ההשכלה נסמך על שני אינדיקטורים:

1. השכלה פורמלית.

2. היכולת לרכוש השכלה גבוהה יותר.

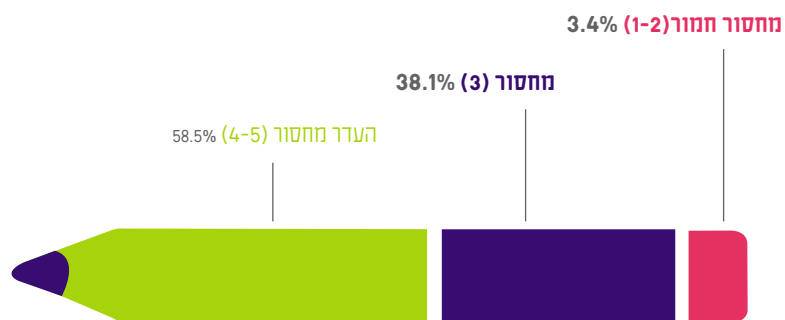
על מנת לחשב את ניקוד ההשכלה של כל פרט, ראשית נקבע ניקוד בסיס על פי רמת השכלה פורמלית, כמתואר במטריצת ההשכלה להלן

שנקבעה על בסיס תוצאות סקר התיקוף. בשלב השני, אמדנו, על בסיס דיווח עצמי, את המידה בה גורמים חיצוניים מנעו או מונעים רכישת רמת השכלה גבוהה יותר - לכל מי שיש (או שהיתה) לו היכולת לרכוש השכלה גבוהה יותר הוענקו נקודות נוספות על פי הכלל המתואר במטריצה.

ממצאים

להלן שיעור הנמצאים בכל אחת משלוש רמות המחסור.

(מספר משיבים=500)

סה"כ במחסור בממד ההשכלה 41.5%

דוגמאות למצבים שונים בהם אדם יוגדר במצב של מחסור (ניקוד 3) או מחסור חמור (ניקוד 1-2)

- אדם המתגורר בבית בו לנות עד שתי נפשות בחדר אחד, אך קיימים בו ליקויים חמורים שאינם מטופלים מסיבות כלכליות ובנוסף נמצא בסיכון גבוה לאבד את מגוריו יוגדר כבעל **מחסור**.
- אדם מחוסר דיו, אשר אין לו קורת גג קבועה, הנאלץ לישון ברחוב או בבית מחסה לעיתים או לעיתים קרובות יוגדר כבעל **מחסור חמור**.

- אדם המתגורר בבית בו לנות שלוש נפשות בחדר אחד, וגם קיימים בו ליקויים חמורים שאינם מטופלים מסיבות כלכליות יוגדר כבעל **מחסור**.

מטריצה לניקוד

הטבלה הבאה מציגה את הניקוד לכל שילוב של רכיבי הממד על פי נוסחת החישוב.

בעלי דיו קבוע

	יש ליקויים		אין ליקויים		
	פגיעות	העדר פגיעות	פגיעות	העדר פגיעות	
צפיפות של עד 2 (כולל) נפשות בחדר	מחסור (3)	מחסור קל (4)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)	
עד ל-3 נפשות בחדר (כולל)	מחסור חמור (2)	מחסור (3)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	
יותר מ-3 נפשות בחדר	מחסור חמור מאוד (1)	מחסור חמור (2)	מחסור חמור (2)	מחסור (3)	

מחוסרי דיו קבוע

תדירות לינה ברחוב או בבית מחסה	אף פעם	לעיתים	לעיתים קרובות
מחסור (3)	מחסור חמור (2)	מחסור חמור מאוד (1)	

ליקויים: דיווח על קיומם של ליקויים חמורים אשר לא תוקנו לאורך זמן מסיבות כלכליות. פגיעות: דיווח המעיד על סיכון גבוה לאבד את מקום המגורים מסיבות כלכליות.

דוגמאות למצבים שונים בהם אדם יוגדר במצב של מחסור (ניקוד 3) או מחסור חמור (ניקוד 1-2)

- אדם שלמד פחות מ-12 שנות לימוד ושאינו יכול להשיג או שלא הייתה לו האפשרות לשפר את מצבו ההשכלתי - יוגדר כבעל **מחסור חמור**.
- אדם שיש לו תעודת בגרות, אך אינו יכול להשיג השכלה גבוהה יותר יוגדר כבעל **מחסור**.

מטריצה לניקוד

הטבלה הבאה מציגה את הניקוד לכל שילוב של רכיבי הממד על פי נוסחת החישוב.

פחות מ-12 שנות לימוד	העדר יכולת לשיפור	יכולת לשיפור
תיכונית מלאה (12 שנות לימוד) ללא תעודת בגרות	מחסור (3)	מחסור (3)
תיכונית מלאה (12 שנות לימוד) עם תעודת בגרות	מחסור (3)	העדר מחסור (5)
השכלה על-תיכונית לא אקדמית ללא תעודת בגרות	מחסור (3)	מחסור קל (4)
השכלה על-תיכונית לא אקדמית עם תעודת בגרות	מחסור (3)	העדר מחסור (5)
תואר ראשון	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)
תואר שני ומעלה	העדר מחסור (5)	העדר מחסור (5)

יכולת לשיפור: דיווח המעיד על יכולת לרכוש רמת השכלה גבוהה יותר.

העדר יכולת לשיפור: דיווח המעיד על גורמים חיצוניים המונעים (או שמונעו) במידה רבה רכישת השכלה גבוהה יותר.

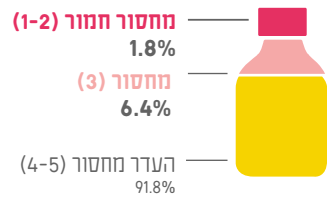
בריאות

הסבר מתודולוגי

ממד הבריאות נסמך על שני מרכיבים עיקריים:
 1. סוג הביטוח שאדם יכול לרכוש
 2. היכולת הכלכלית לשלם עבור כל הטיפולים והשירותים הבריאותיים הנחוצים לו.

ממצאים

להלן שיעור הנמצאים בכל אחת משלוש רמות המחסור. (מספר משיבים=500)

סך הכל במחסור בממד הבריאות 8.2%

דוגמאות למצבים שונים בהם אדם יוגדר במצב של מחסור (ניקוד 3) או מחסור חמור (ניקוד 1-2)

- אדם אשר יכול לרכוש ביטוח רפואי משלים או פרטי, אך נאלץ לוותר באופן קבוע על רכישת תרופות או שירותים בריאותיים חיוניים מסיבות כלכליות יוגדר כבעל **מחסור חמור**.
- אדם אשר יכול לרכוש ביטוח רפואי משלים או פרטי, אך נאלץ לוותר באופן קבוע על רכישת תרופות או שירותים בריאותיים חיוניים מסיבות כלכליות יוגדר כבעל **מחסור**.

מטריצה לניקוד

הטבלה הבאה מציגה את הניקוד לכל שילוב של רכיבי הממד על פי נוסחת החישוב.

	העדר יכולת לשיפור			יכולת לשיפור		
	ויתור קבוע	ויתור לעיתים	אין ויתור	ויתור קבוע	ויתור לעיתים	אין ויתור
קופ"ח בסיסי	מחסור חמור (2)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)
קופ"ח משלים	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)
קופ"ח מקיף (או ביטוח פרטי)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)

מידת הווייתור: נקבעת לפי מידת השכיחות המדווחת על ויתור מטעמים כלכליים על רכישת תרופות או טיפולים נחוצים. יכולת לשיפור: דיווח המעיד על יכולת לרכוש ביטוח רפואי מקיף יותר. העדר יכולת לשיפור: דיווח המעיד על אי יכולת לרכוש ביטוח רפואי מקיף יותר.

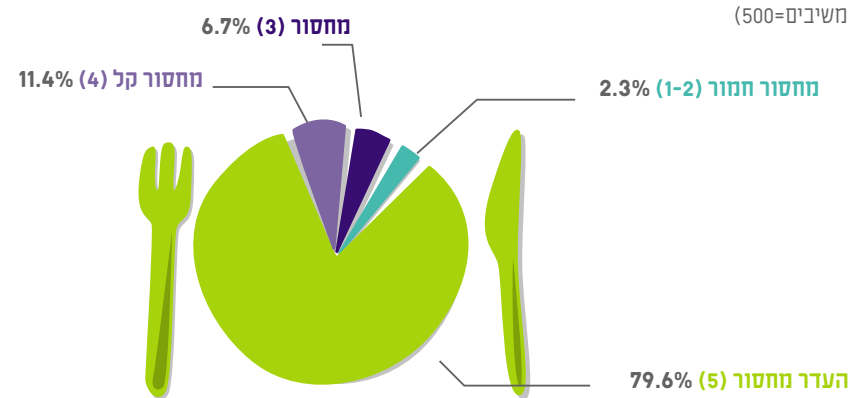
ביטחון תזונתי

הסבר מתודולוגי

שיעורי המחסור בממד זה נקבעו על פי שאלון מתוקף היטב שפותח על ידי משרד החקלאות האמריקאי ואומץ על ידי המוסד לביטוח לאומי בישראל. השאלון בוחן את מידת הביטחון התזונתי של המשיבים באמצעות עשר שאלות הבודקות נגישות לכמות ואיכות נאותה של מזון. השאלון מעניק לכל משיב ניקוד הנע בין 0 (ביטחון תזונתי מלא) ל-10 (אי-ביטחון תזונתי ברמה החמורה ביותר). ניקוד זה מתחלק לארבעה טווחים

ממצאים

להלן שיעור הנמצאים בכל אחת משלוש רמות המחסור. (מספר משיבים=500)

סה"כ במחסור בממד הביטחון התזונתי (לרבות מחסור קל) 20.4%

יוקר המחיה

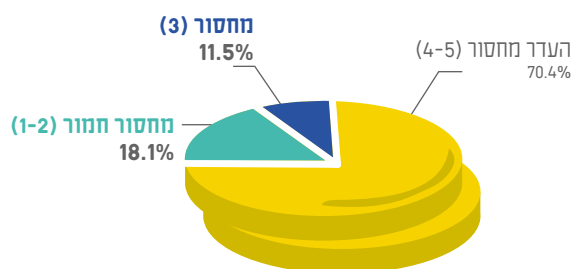
הסבר מתודולוגי

על מנת לאמוד מחסור בממד זה התייחסנו לשישה אינדיקטורים:

1. הכנסה פנויה למשק בית.
 2. היכולת הכלכלית להשתמש במערכות חימום וקירור.
 3. פיגורים בתשלומי חשבונות.
 4. פיגורים בתשלומי חובות.
 5. ניתוק חשמל/מים בגלל אי עמידה בתשלומים.
 6. עיקולים ופעולות משפטיות עקב חובות.
- המשקל הגדול ביותר ניתן לאינדיקטור הראשון, הכנסה פנויה למשק בית - הקובע את ניקוד הבסיס בממד. כפי שניתן לראות בנוסחת הניקוד בהמשך, ניקוד זה מתבסס על הגדרות שונות

ממצאים

להלן שיעור הנמצאים בכל אחת משלוש רמות המחסור. (מספר משיבים = 457)

סה"כ במחסור בממד יוקר המחיה 29.6%

6. ביטוח לאומי (2013): דוח שנתי 2012.

7. ביטוח לאומי (2014): ממדי העוני והפערים החברתיים, דו"ח שנתי 2013.

של מצבי עוני וסיכון לעוני של הביטוח הלאומי ומדיניות האיחוד האירופי⁶. ניקוד בסיס המציינ מצב של מחסור (או פחות מכך) ניתן אך ורק למשיבים שהעידו כי הכנסת משק הבית שלהם נמוכה מקו העוני הרשמי של מדינת ישראל. הנתון עליו מתבסס הדירוג הינו חציון הכנסה נטו לנפש תקנית על פי הביטוח הלאומי לשנת 2013 שעמד על 4,783 שקלים⁷.

חמשת האינדיקטורים הנוספים נועדו ללכוד מצבים של מחסור כלכלי חמור אשר לא דווקא מקבלים ביטוי בשיטת המדידה הרשמית. במקרים בהם נתגלו אינדיקציות מרובות למחסור, הורד ניקוד הבסיס על פי המשקל שניתן לאינדיקטורים השונים בסקר התיקוף, עד לניקוד מינימלי של 3, וזאת רק במקרים בהם ההכנסה המדווחת אינה מעל 150% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.

חמריצה לניקוד

נקודות שליליות

5 וחעלה	4	פחות מ-4	ניקוד בסיס
מחסור חמור מאד (1)	מחסור חמור מאד (1)	מחסור חמור מאד (1)	1
מחסור חמור (2)	מחסור חמור (2)	מחסור חמור (2)	2
מחסור (3)	מחסור (3)	מחסור (3)	3
מחסור (3)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	4
מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)	5

אינדיקטורים לצבירת ניקוד שלילי:

- אינדיקטורים המעידים באופן חזק על מחסור כספי על פי סקר התיקוף = 1 נקודה שלילית:
 - הימנעות בתדירות גבוהה מאד מהפעלת מערכת לחימום/קירור הבית מטעמים כלכליים
 - פיגור משמעותי בתשלומי חשבונות
 - פיגור משמעותי בתשלומי חובות
 - אינדיקטורים המעידים באופן חזק מאוד על מחסור כספי על פי סקר התיקוף = 3 נקודות שליליות:
 - ניתוק חשמל ו/או מים עקב אי יכולת תשלום
 - חסימה/ עיקול חשבון בנק בגלל חובות/ תהליך הוצאה לפועל/ תביעות משפטיות בשל חובות/ תהליך פינוי מדירה בשל אי עמידה בתשלומים
- צבירת 5 נקודות שליליות או יותר גוררת הורדת הניקוד ב-2 נקודות (עד לניקוד 3). צבירת 4 נקודות גוררת הורדת ניקוד ב-1 נקודה (עד לניקוד 3). כאמור, הורדת ניקוד הינה אפשרית רק לאלו שניקוד הבסיס שלהם הוא 4 או 5 ושההכנסה לנפש תקנית במשק הבית שלהם אינה עולה על 150% מההכנסה החציונית לנפש תקנית במשק.

דוגמאות למצבים שונים בהם אדם יוגדר במצב של מחסור (ניקוד 3) או מחסור חמור (ניקוד 2-1)

- אדם המתגורר במשק בית ובו 3 נפשות (2.65 נפשות תקניות) והכנסת משק הבית נמו הינה 5,000 שקל בחודש - 42% מההכנסה החציונית לנפש תקנית במשק, יוגדר כבעל **מחסור**.
- אדם שההכנסה נמו לנפש תקנית במשק הבית שלו עומדת על 60% מההכנסה החציונית לנפש תקנית במשק, אך מעיד שאינו יכול להפעיל מערכת חימום או קירור מסיבות כלכליות, על פיגור משמעותי בתשלומי חובות ועל עיקול של חשבון בנק ב-12 החודשים האחרונים, יוגדר כבעל **מחסור**.
- אדם שההכנסה נמו לנפש תקנית במשק הבית שלו עומדת על 25% מההכנסה החציונית לנפש תקנית במשק יוגדר כבעל **מחסור חמור**.

הסבר לחישוב הניקוד

- ניקוד בסיס
- 1 - פחות מ-30% מההכנסה החציונית לנפש תקנית
 - 2 - בין 30% ל-40% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.
 - 3 - בין 40% ל-50% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.
 - 4 - בין 50% ל-60% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.
 - 5 - מעל 60% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.

ניקוד כולל וממצאים נוספים

שיעורי העוני בקרב בגירים

עד כה, הצגנו את ממצאי המדר ביחס למידת המחסור בכל אחד מהממדים בנפרד. בחלק זה, נבצע אינטגרציה של חמשת הממדים על מנת להעריך את מידת העוני, במובן הרב ממדי, עבור כל משיב, ואת שיעורי העוני בקרב האוכלוסייה הכללית כפי שהם משתקפים במדגמים.

כשם שבכל ממד, קביעת רמת המחסור דרשה שיפוטם נורמטיביים לא טריוויאליים, כך גם לגבי האופן בו יש לבצע את האינטגרציה. הקווים

הסבר מתודולוגי

המדר קובע עבור כל משיב את מידת העוני שלו לפי שלוש קטגוריות: **עוני חמור**, **עוני והעדר** **עוני**. חישוב מידת העוני של כל יחיד מתבצע על ידי ספירת מספר הממדים בהם הוא נמצא במחסור ומספר הממדים בהם הוא נמצא במחסור חמור או חמור מאוד.

משקל מיוחד ניתן לשני ממדים מתוך החמישה: **ביטחון תזונתי ויוקר המחיה**. הסיבה לכך היא, שעל פי מתודולוגיית המדידה בה השתמשנו, מחסור בממדים אלו לוכד רק מצבי מחסור קיצוניים במיוחד. נוסחת החישוב מעניקה ניקוד של **עוני** לכל מי שנמצא **במחסור** בלפחות שלושה ממדים

המנחים לאורם גיבשנו את נוסחת האינטגרציה הם:

1. כמות הממדים בהם אדם נמצא במחסור או במחסור חמור היא גורם מכריע בקביעת מידת העוני הכללית שלו.
2. עומק המחסור, ולא רק קיומו או העדרו, בכל אחד בחמשת הממדים, חיוני לקביעת עומק העוני.
3. יש לתת משקל גבוה יותר לממדים אשר לוכדים אך ורק מצבי מחסור קיצוניים מאוד.

(כלומר, ברב הממדים), וניקוד של **עוני חמור** לכל מי שנמצא **במחסור** בכל הממדים. למצבים של **מחסור חמור** הוענק משקל כפול ממצבי **מחסור**. לכן, מספיק להימצא **במחסור חמור** בלפחות שני ממדים על מנת לקבל ניקוד של עוני, ובשלושה ממדים על מנת לקבל ניקוד של **מחסור חמור**. לבסוף, על מנת לבטא את המשקל הגבוה של ממדי הביטחון התזונתי ויוקר המחיה, הענקנו למצבי **מחסור** בממדים אלו משקל כפול, ולמצבי **מחסור חמור** משקל גבוה פי אחד וחצי⁸.

בניסוח טכני יותר, הנוסחה פועלת באופן הבא: לכל משיב מוענקת נקודת מחסור אחת עבור כל ממד

בו הוא נמצא במחסור ושתי נקודות מחסור עבור כל ממד בו הוא נמצע במחסור חמור עד חמור מאוד. במקרה של ביטחון תזונתי ויוקר המחיה, היא מעניקה לכל משיב שתי נקודות מחסור עבור כל ממד בו הוא נמצא במחסור, ושלוש נקודות מחסור עבור כל ממד בו הוא נמצא במחסור חמור עד חמור מאוד.

ממצאים

להלן שיעור הבגירים בכל אחת משלוש רמות העוני על פי המדגם.

11.4%

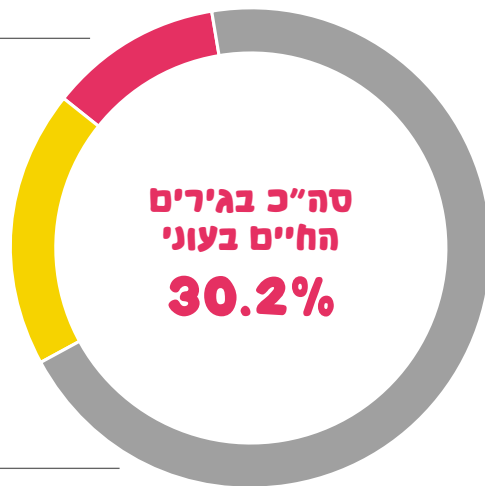
עוני חמור

18.8%

עוני

69.8%

היעדר עוני

8. הסיבה שהענקנו משקל זה ולא משקל כפול, היא מסיבות של שמרנות מתודולוגית והרצון להימנע מספירת יתר של הסובלים מעוני חמור.

חישוב תחולת העוני לנפשות

אולם, ניתן להעריך על בסיס המדגם את שיעור הילדים החיים במשקי בית עניים במובן הרב-ממדי, ועל בסיס כך את שיעור הילדים הנתונים בעוני. משק הבית של משיב יוגדר כ"עני" אם המשיב הוא עני ואם העוני שלו נובע ממחסור בממדים המשפיעים על משק הבית כמכלול (יוקר המחיה, ביטחון תזונתי ודיר).

לחישוב מדד העוני הרב ממדי המוצג כאן, נדגמו אך ורק משיבים מעל גיל 18, ועל כן הנתונים המוצגים לעיל התייחסו אך ורק לתחולת העוני של בגירים. על מנת לחשב את תחולת העוני הכוללת לנפשות, יש להוסיף לכך את שיעורי העוני בקרב ילדים.

באופן אופטימלי, חישוב זה צריך להתבצע באמצעות מדגם המשלב גם ילדים ומתייחס לממדים המותאמים במיוחד לעוני של ילדים.

להלן הערכת תחולת העוני עפ"י המדד הרב ממדי לשנת 2015 עבור האוכלוסייה הכללית, כאשר לוקחים בחשבון גם ילדים החיים במשקי בית עניים:

998 אלף

35.2%

תחולת העוני של ילדים

1,626 מיליון

30.2%

תחולת העוני של בגירים

2,624 מיליון

31.9%

תחולת העוני הכוללת לנפשות

9. בהתבסס על נתוני הלמ"ס העדכניים ביותר (ממוצע שנת 2014) בהם יש חלוקה לפי גיל (ילדים 0-18, בגירים 19-95+)